

Gerechtshof Den Haag
Zaaknummer: 200.302.332
Zittingsdatum 2 april 2024

OPENINGSPLEIDOOI MILIEUDEFENSIE C.S.
DEEL 2

inzake:

- 1. Vereniging Milieudefensie**
gevestigd te Amsterdam
- 2. Stichting Greenpeace Nederland**
gevestigd te Amsterdam
- 3. Landelijke Vereniging tot Behoud van de Waddenzee**
gevestigd te Harlingen
- 4. Stichting ter bevordering van de Fossilvrijbeweging**
gevestigd te Amsterdam
- 5. Stichting Both ENDS**
gevestigd te Amsterdam
- 6. Jongeren Milieu Actief***
gevestigd te Amsterdam

Geïntimeerden, oorspronkelijk eiseressen,

Gezamenlijk te noemen: "**Milieudefensie c.s.**"

Advocaten:

mr. R.H.J. Cox, mr. M.J. Reij, mr. A.J.M. van Diem

tegen:

Shell plc

gevestigd te Londen, Verenigd Koninkrijk

Appellante, oorspronkelijk gedaagde

Advocaten:

mr. D.F. Lunsingh Scheurleer, mr. T. Drenth

en:

Stichting Milieu en Mens

gevestigd te Zwolle

Gevoegde partij aan de zijde van Shell plc

Advocaat:

mr. dr. D.J.B. Bosscher

* De Vereniging Jongeren Milieu Actief - de jongerenorganisatie van Vereniging Milieudefensie - is per 1 september 2022 ontbonden. Haar activiteiten zijn voortgezet binnen Milieudefensie.

Inleiding

1. Shell is één van de grootste industriële vervuilers en één van de meest invloedrijke bedrijven ter wereld. Haar reclames voor duurzaamheid en beweerde steun voor klimaatdoelen ten spijt, houdt Shell zich wereldwijd nog steeds voornamelijk bezig met de exploratie, de productie, de raffinage, de marketing en de inkoop en verkoop van olie en gas.
2. In het schriftelijk pleidooi is toegelicht dat Shell niet voornemens is haar fossiele activiteiten af te bouwen. Sterker nog, Shell's concernbeleid voorziet ook voor de toekomst in omvangrijke investeringen in de productie en verkoop van olie en gas. Shell blijft nieuwe olie- en gasprojecten goedkeuren én Shell blijft zoeken naar nieuwe, nog onontdekte velden. Daarnaast voorziet het beleid van Shell in een aanzienlijke groei van een specifiek segment van de aardgasmarkt, namelijk de LNG-markt. LNG staat voor Liquefied Natural Gas oftewel vloeibaar aardgas. Het is aardgas dat extreem wordt afgekoeld zodat het een vloeibare vorm krijgt en net als olie verscheept kan worden over de wereldzeeën.
3. Het beleid en de investeringsbeslissingen van Shell in de verdere productie en verkoop van olie en gas, staan haaks op de mondiale doelstelling om de opwarming van de aarde te beperken tot 1,5°C. Milieudefensie c.s. heeft dat in deze rechtszaak al uitvoerig toegelicht.
4. Maar de invloed van Shell reikt veel verder dan alleen het gevoerde beleid en bijbehorende investeringsbeslissingen. Al decennialang beïnvloedt en vertraagt Shell namelijk de politieke besluitvorming rondom de klimaataanpak en de energietransitie, voor en achter de schermen, direct en via honderden belangenorganisaties.¹ Maar ook via lobbykantoren en consultants, en via media en PR-activiteiten. Op deze en vele andere wijzen stimuleert Shell ook al decennialang de mondiale vraag naar olie en gas.
5. Shell is niet de enige partij die op deze manier haar invloed aanwendt ten koste van het 1,5°C-doel. Andere olie- en gasbedrijven handelen op veelal dezelfde wijze als Shell en zij trekken daarin ook samen op met Shell. Dat gebeurt onder meer via de vele belangenorganisaties waarin zij gezamenlijk participeren, maar ook via de vele olie- en gasprojecten waarin zij met elkaar van doen hebben. Niet alleen Shell, maar de olie- en gasector in het algemeen heeft daarom veel invloed op de klimaataanpak.
6. In dit deel van het pleidooi zal Milieudefensie c.s. op dit alles nader ingaan en toelichten dat deze remmende invloed van Shell en de fossiele industrie op de klimaataanpak, zeer breed wordt erkend in de klimaatwetenschap. Dit zal ook aan de hand van nieuwe publicaties en voorbeelden worden geconcretiseerd. Dit alles is voor deze zaak van belang, omdat het toont dat het noodzakelijk is om deze remmende invloed te doorbreken, wil de mondiale klimaataanpak kunnen slagen.
7. De uitzonderlijke invloed die Shell direct en indirect heeft op zowel het veroorzaken als het voorkomen van gevaarlijke klimaatverandering, is dus relevant voor de invulling van de zorgplicht die op haar rust. Wie een grotere invloed heeft op het gevaar, heeft immers ook een grotere zorgplicht om dat gevaar te helpen beperken.

¹ Productie MD-433, p. 10.

8. Deze remmende invloed van Shell op de klimaataanpak toont bovendien dat Shell zich niet kan verschuilen achter overheidsbeleid en dat zij zich evenmin kan verschuilen achter de aanhoudende vraag naar olie en gas. Zowel overheidsbeleid als de vraag naar olie en gas worden immers door Shell en de fossiele sector in belangrijke mate beïnvloed.

De fossiele industrie, inclusief Shell, staat in de weg aan het behalen van het 1,5°C-doel

9. Zoals ik zojuist al opmerkte, wordt in de wetenschap breed onderkend dat de fossiele industrie in de weg heeft gestaan en nog steeds in de weg staat aan het behalen van het 1,5°C-doel. Dat zien we onder meer terug in diverse hoofdstukken van het laatste rapport van het IPCC.² We zien het ook terug in het UNEP Production Gap Report, in de bevindingen van VN-rapporteurs, in de onderzoeksjournalistiek en in tientallen wetenschappelijke bronnen. Het blijkt bovendien uit de vele documenten en lobbyrapportages en uit analyses van NGOs die de lobby van de fossiele industrie nauwlettend in de gaten houden. In totaal heeft Milieudefensie c.s. in deze procedure meer dan 100 bewijsstukken overgelegd die allemaal inzicht geven in de politieke en maatschappelijke beïnvloeding door Shell, door andere grote internationale olie- en gasbedrijven en de belangenorganisaties waar zij allemaal deel van uitmaken.³
10. Deze remmende invloed komt voort uit wat in de wetenschap ook wel de carbon lock-in wordt genoemd. Carbon lock-in is de overkoepelende term voor een groot aantal obstakels die de noodzakelijke maatschappelijke transformatie van een fossiel naar een duurzaam energiesysteem belemmeren. Het begrip heeft verschillende dimensies die elkaar versterken en collectieve inactie creëren.⁴ Zo bestaat er een lock-in van fossiele infrastructuur, omdat er al jarenlang zoveel wordt geïnvesteerd in fossiele projecten, dat de verwachte emissies die daarmee samenhangen het nog beschikbare koolstofbudget voor 1,5°C ruimschoots zullen overschrijden.⁵ Om nog binnen dat koolstofbudget te kunnen blijven, zal de productie en verkoop van fossiele brandstoffen snel moeten worden ingeperkt.

Het IEA waarschuwt voor geplande overinvesteringen van USD 3600 miljard

11. Het IEA waarschuwt in dat verband dat de geplande investeringen in fossiele infrastructuur, inmiddels 3600 miljard dollar hoger liggen dan de investeringen die volgens het net-zero scenario van het IEA nodig zijn.⁶ Om u een beeld te geven: die 3600 miljard staat gelijk aan 3,5 keer het bruto binnenlands product van Saudi-Arabië. Dat geeft wel aan hoeveel hoger de geplande investeringen in fossiele infrastructuur zijn, vergeleken met wat nog past binnen het net-zero scenario van het IEA.
12. Deze vormen van infrastructurele lock-in creëren een enorme barrière voor de noodzakelijke verandering. Met het blijvend hoge aanbod van fossiele brandstoffen wordt niet alleen actief vraag gecreëerd en in stand gehouden, maar wordt ook een economische en maatschappelijke drempel opgeworpen voor verandering.

² Het gaat om IPCC AR6, WGIII.

³ Het gaat onder meer om: Producties MD-172-175, 177, 188, 204 t/m 210, 254, 255, 273, 324 t/m 333, 357, 382, 385, 401, 404 t/m 432, 435 t/m 438, 486, 496A t/m F, 503, 524, 538, 539A, 539D, 540A t/m 547, 551B en C, MD-560, MD-570C, MD-573D, MD-574B, MD-579H.

⁴ Productie MD-255, p. 426-427. Voor een kort overzicht van de verschillende dimensies, zie tevens Productie MD-496A, p. 189.

⁵ Productie MD-523, p. 35.

⁶ Productie MD-525, p. 150-151.

13. Shell draagt actief bij aan het in stand houden van die economische en maatschappelijke drempel, onder meer door de vraag naar fossiele brandstoffen te blijven aanmoedigen. Onder de noemer 'creating demand' roept Shell de gasindustrie op om te werken aan het goedkoper en anderszins aantrekkelijker maken van aardgas en om hard te werken om nieuwe markten voor de verkoop van aardgas aan te boren. Ik citeer uit een speech van een bestuurder van Shell van enkele jaren geleden: *"we must relentlessly open up new markets for gas: new countries as well as new sectors."*⁷

Bevindingen van het IPCC over de remmende invloed van de fossiele bedrijven op de klimaataanpak

14. Een andere belangrijke vorm van lock-in, is de lock-in die institutioneel van aard is. Deze vorm van lock-in heeft betrekking op de verschillende wijzen waarop de gevestigde industrie de voor haar gunstige status quo versterkt en haar eigen positie beschermt.

15. Het IPCC stelt vast dat de gevestigde industrie de mogelijkheden van overheden tot het voeren van ambitieus klimaatbeleid heeft beperkt. Ik citeer het IPCC:

*"One factor limiting the ambition of climate policy has been the ability of incumbent industries to shape government action on climate change."*⁸

16. Zoals in dit pleidooi nader zal worden toegelicht, heeft de fossiele industrie een belangrijke invloed op alle dimensies van de carbon lock-in. Deze lock-in houdt de maatschappij vooralsnog afhankelijk van fossiele brandstoffen en staat daarmee in de weg aan de transformatie naar een duurzaam energiesysteem. Wederom in de woorden van het IPCC:

*"Still existing locked-in infrastructures and business models advantages fossil fuel industry over renewable and energy efficient end use industry. The fossil fuel energy generation and delivery system therefore epitomises a barrier to the acceptance and implementation of new and cleaner renewable energy technologies."*⁹

17. Het doorbreken van de carbon lock-in vraagt daarom volgens het IPCC om een radicale verandering in de machtsverhoudingen tussen de fossiele industrie en overheden. Ik citeer wederom het IPCC:

*"Overcoming the carbon lock-in is not simply a matter of the right policies or switching to low-carbon technologies. Indeed, it would mean a radical change in the existing power relations between fossil fuel industries and their governments."*¹⁰

18. Kortom, wat het IPCC in deze aangehaalde citaten duidelijk maakt, is dat de fossiele industrie niet alleen via haar investeringen, maar zeker ook via haar invloedrijke positie ten opzichte van overheden, een barrière vormt voor de duurzame energietransitie. Het toont daarmee de grote invloed van bedrijven als Shell op de klimaataanpak. Zoals eerder gezegd is die grote invloed op de klimaataanpak ook van belang voor het vinden van de zorgplicht van Shell.

⁷ Productie MD-202, p. 3.

⁸ Productie MD-496A, p. 170. In dit citaat en alle volgende citaten zijn verwijzingen naar wetenschappelijke bronnen in verband met de leesbaarheid niet opgenomen.

⁹ Productie MD-496C, p. 557. Zie ook p. 558 (onder 5.4.4).

¹⁰ Productie MD-496F, p. 1745.

19. Deze beïnvloeding van klimaatbeleid is al decennialang gaande. De manier waarop dat de afgelopen decennia heeft plaatsgevonden, wordt ook door het IPCC beschreven. Ik licht dat toe.

20. In eerste aanleg is besproken dat ten laatste in de jaren '80 de noodzaak van een duurzame energietransitie evident was. De internationale gemeenschap heeft de industrie toen al opgeroepen om op massale schaal de bedrijfsinvesteringen te verplaatsen naar duurzame alternatieven.¹¹ Ook het VN-Klimaatverdrag van 1992 verduidelijkte reeds dat een transitie naar emissieloze duurzame energie geboden was.¹² Eveneens is in eerste aanleg uitgebreid besproken dat deze ontwikkelingen het startschot zijn geweest voor intensieve politieke en maatschappelijke beïnvloeding door de fossiele industrie, waaronder Shell. Dit via lobby- en PR-campagnes en de inzet van belangenorganisaties, die Shell en andere fossiele bedrijven zijn gaan ondersteunen bij het in stand houden van het fossiele businessmodel en de status quo.¹³

21. Ook het IPCC stelt vast dat de industrie klimaatbeleid heeft beïnvloed, zo blijkt al uit de bevindingen die ik zojuist aanhaalde, alsmede uit de volgende vaststelling:

“Corporate actors often influence policies and their adoption. Corporate actors acting individually or through industry associations, have worked to sway climate policy.”¹⁴

22. Ook het in deze procedure al besproken Global Tipping Points-rapport spreekt over *“intense lobbying from the oil and gas industry”*¹⁵ en merkt op dat de inspanningen van fossiele bedrijven om klimaatbeleid te dwarsbomen, af te zwakken, terug te draaien of te vertragen, welbekend zijn. Ik citeer:

“in the political domain, the efforts of fossil fuel companies to obstruct, dilute, reverse or delay climate policy [are] well documented.”¹⁶

23. Soortgelijke bevindingen zijn in vele andere wetenschappelijke stukken te vinden, waaronder in een recent *peer-reviewed* artikel in het tijdschrift Climatic Change, waarin wordt vastgesteld dat en ik citeer:

“the political activities of business actors in industries that produce and consume fossil fuels have proven to be one of the key reasons why government efforts to implement climate policies have failed.”¹⁷

24. Zoals Milieudefensie c.s. eveneens in eerste aanleg heeft toegelicht, zijn de politieke pijlen van Shell en de fossiele industrie vanaf de jaren '90 voornamelijk gericht op de belangrijkste westerse regio's die onder het VN-Klimaatverdrag het voortouw hadden moeten nemen in de klimaataanpak. Ook dat wordt door het IPCC bevestigd. Ik citeer het IPCC:

¹¹ Dagvaarding, par. 25-26, par. 356-362. Akte toelichting eiswijziging 6 november 2020, par. 21.

¹² Ibid.

¹³ Dagvaarding, par. 593-602, Akte toelichting eiswijziging 6 november 2020, par. 22-30, Pleitnotitie 1, par. 85-98, par. 126-128, par. 155-158.

¹⁴ Productie S-140, p. 1373.

¹⁵ Productie MD-561B, p. 329 (onder 4.4.2.2).

¹⁶ Productie MD-561B, p. 293 (onder 4.2.3.3).

¹⁷ Productie MD-541A, p. 14-15. Zie tevens p. 1-2.

“Drawing upon wider networks, campaigns by oil and coal companies against climate action in the United States of America and Australia are perhaps the most well known and largely successful of these, although similar dynamics have been demonstrated in Brazil and South Africa, Canada, and Norway and Germany, for example.”¹⁸

25. De van oudsher nauwe banden tussen de politiek en de fossiele industrie maken dat fossiele bedrijven gemakkelijker dan anderen toegang hebben tot de top van de politiek. Ook zogenoemde draaideurconstructies, ook wel “revolving doors” genoemd, dragen daar aan bij. Dat is de overstap van medewerkers van fossiele bedrijven naar de overheid en andersom. Het is een strategie die ook Shell hanteert, in Nederland en daarbuiten.¹⁹

26. Het UNEP Production Gap Report beschrijft hoe wet- en regelgeving in de westerse landen is onderworpen aan de politieke invloed van de fossiele sector, waaronder via deze “revolving door” constructies. Deze politieke invloed is een belangrijke drempel voor verduurzaming, aldus het UNEP Production Gap Report. Om UNEP te citeren:

“firms in the sector tend to be highly politically organized, investing considerable resources into lobbying, campaign finance, public relations, and think tank sponsorship, and exerting influence through a “revolving door” between business and government. This political activity is widely considered to be a major barrier to decarbonization.”²⁰

27. In het IPCC-rapport zijn nog meer bevindingen te lezen over de remmende invloed van de fossiele industrie. Het IPCC besteedt onder meer aandacht aan de opkomst van klimaatscepsis, waaraan de Amerikaanse olie-industrie, inclusief Shell, in aanzienlijke mate heeft bijgedragen en die vervolgens naar het buitenland is verspreid.²¹ Ook wordt vastgesteld dat het verzet van bedrijven tegen klimaatbeleid vaak gefaciliteerd wordt door een brede coalitie van bedrijven.²² Er is volgens het IPCC bewijs dat de Amerikaanse oppositie tegen klimaatmaatregelen door fossiele industrieën wijdverspreid en zeer georganiseerd is, en gepaard gaat met “extensive lobbying”.²³

28. Naast de lobby tegen klimaatactie heeft de fossiele industrie, inclusief Shell, ook gebruik gemaakt van mediastrategieën om de klimaatwetenschap te ondermijnen. Ik citeer nogmaals een bevinding van het IPCC:

“A good number of corporate agents have attempted to derail climate change mitigation by targeted lobbying and doubt-inducing media strategies. A number of corporations that are involved in both upstream and downstream supply chains of fossil fuel companies make up the majority of organisations opposed to climate action.”²⁴

¹⁸ Productie MD-496A, p. 170.

¹⁹ Productie MD-551C, p. 435 – 437. Zie ook Productie MD-184, p. 1 t/m 8.

²⁰ Productie MD-356, p. 34.

²¹ Productie S-140, p. 1374.

²² Productie S-140, p. 1374.

²³ Productie MD-496C, p. 557: “There is evidence that US opposition to climate action by carbon-connected industries is broad-based, highly organised, and matched with extensive lobbying.” Over het belang daarvan voor de mondiale klimaataanpak, zie: Productie MD-543, p. 56-57. Zie tevens Productie MD-541B, p. 2-3.

²⁴ Productie MD-496C, p. 557.

29. Deze gedragingen en strategieën van Shell en andere olie- en gasbedrijven vormen nu de basis voor verschillende klimaatrechtszaken van Amerikaanse staten en steden tegen Shell en andere supermajors, zoals ExxonMobil en Chevron. De door Milieudefensie c.s. in het geding gebrachte dagvaarding van de Amerikaanse staat Californië tegen Shell en anderen, is daar een voorbeeld van.²⁵ In totaal waren er medio 2023 in de Verenigde Staten meer dan 20 rechtszaken aanhangig om de grote oil majors aansprakelijk te houden, mede op basis van publieke misleiding.²⁶ Onlangs kondigde ook de stad Chicago een rechtszaak aan tegen onder meer Shell. In het persbericht over de zaak valt te lezen dat de 200-pagina's tellende dagvaarding een gedetailleerd beeld geeft van de geschiedenis van de kennis van de olie- en gasbedrijven en hun misleiding over de rol die hun producten spelen bij het veroorzaken van klimaatverandering.²⁷
30. Mediastrategieën worden niet alleen ingezet om de klimaatwetenschap te ondermijnen. De wijze waarop Shell en andere fossiele bedrijven intensief gebruik maken van PR- en reclameactiviteiten voor het creëren van loyaliteit in de samenleving en het beïnvloeden van regulering, is in deze procedure uitgebreid besproken. In een wetenschappelijk advies aan de Tweede Kamer is vorig jaar ook bevestigd dat fossiele reclames worden ingezet om de regulering van de fossiele industrie te vertragen. Het advies stelt vast dat reclames worden ingezet om fossiele bedrijven als duurzaam te profileren, ondanks hun zeer negatieve invloed op het veroorzaken van klimaatverandering.²⁸ Ook hevelen reclames de verantwoordelijkheden van bedrijven over naar individuen. Om het wetenschappelijk advies aan de Tweede Kamer te citeren: *“Via dit soort ‘frames’ wordt de nadruk gelegd op het idee dat de individuele consument de vraag naar fossiele brandstoffen in stand houdt. Dit leidt de aandacht af van de rol die de fossiele industrie speelt in het veroorzaken van klimaatverandering en de verantwoordelijkheden die de fossiele industrie heeft in het aanpakken van klimaatverandering”*, aldus het advies aan de Tweede Kamer.²⁹ In het advies wordt geconcludeerd dat een verbod op fossiele reclame een essentiële schakel kan zijn in het bereiken van een sociaal kantelpunt in de duurzame transitie.³⁰
31. Het IPCC en vele andere bronnen zijn glashelder in de vaststelling dat de fossiele industrie een belangrijke invloed had en heeft op het klimaatbeleid van landen en het maatschappelijk draagvlak voor klimaatactie. Een analyse in The Guardian vat de boodschap van het IPCC als volgt samen: *“we can tackle climate change if big oil gets out of the way.”*³¹
32. Voor een beter begrip over de start van het structurele en gecoördineerde verzet door Shell en andere grote olie- en gasbedrijven tegen nationale en internationale klimaatregulering, is het zinvol kort stil te staan bij de activiteiten van de Global Climate Coalition vanaf eind jaren 80 tot ver in de jaren '90. Dat is een korte uitstap naar het verleden, maar die is van groot belang. De oprichting van deze coalitie wordt namelijk gezien als het kantelpunt in de georganiseerde klimaatobstructie, die vandaag de dag nog steeds op grote schaal plaatsvindt.³²

²⁵ Productie MD-560, p. 25, 28, 30, 53, 61 t/m 64.

²⁶ Productie MD-532A, p. 53.

²⁷ Productie MD-570C, p. 1-2.

²⁸ Productie MD-544, p. 6.

²⁹ Ibid.

³⁰ Productie MD-544, p. 3 en 6.

³¹ Productie MD-496I, p. 1-2.

³² Productie MD-543, p. 21 en p. 45-47. Zie ook p. 53: *“Brulle emphasises how the CGC [GCC, adv.] carried out four main obstruction practices [...]. These practices have been common and still remain widely used in combination with the tropes mentioned above.”*

De desastreuze invloed van de Global Climate Coalition

33. Anders dan de naam doet vermoeden, was de Global Climate Coalition een samenwerking tussen tientallen bedrijven en hun belangenverenigingen, waaronder Shell, ExxonMobil, Chevron, BP en het American Petroleum Institute.³³ De Global Climate Coalition werd eind jaren '80 opgericht in reactie op de toenemende kennis over de gevaren van klimaatverandering en de oproep van de internationale gemeenschap aan fossiele bedrijven om met urgentie in actie te komen.³⁴
34. De industrie is daarop zeker in actie gekomen, maar niet op de wijze waar landen toe hadden opgeroepen. Via de Global Climate Coalition bundelde de industrie juist haar krachten om klimaatmaatregelen van overheden tegen te werken en het publiek in verwarring te brengen over de ernst van het probleem.³⁵ De Global Climate Coalition maakte daartoe gebruik van verschillende strategieën, waaronder het betwisten van de klimaatwetenschap, nota bene in strijd met de bevindingen van hun eigen wetenschappers.³⁶ De Global Climate Coalition startte ook met een campagne om de geloofwaardigheid van het in 1988 opgerichte IPCC te ondermijnen.³⁷
35. Een andere strategie van de Global Climate Coalition was de inschakeling van consultants voor het opstellen van economische studies en het verspreiden van narratieven over de nadelige economische effecten van klimaatregulering.³⁸ Die studies werden gebruikt om met de inzet van op het oog onafhankelijke experts de kosten van klimaatactie te overdrijven en de baten van klimaatactie te bagatelliseren.
36. Daarnaast startte de Global Climate Coalition PR-campagnes om het begrip van het publiek over klimaatverandering te beïnvloeden, terwijl het ook een intensieve lobby voerde onder beleidsmakers om bindende reductiedoelstellingen tegen te gaan.³⁹ Dit alles gebeurde naast de actie van conservatieve denktanks die ook deels opgericht waren met financiering van de industrie. Ook initieerde de industrie "burgerbewegingen", die klimaatbeleid als bedreiging voor de burger en zijn vrijheden positioneerde.⁴⁰ Dat beweerde verzet vanuit de samenleving kon dan weer worden gebruikt om beleidsmakers te weerhouden van ambitieus beleid.
37. De strategieën van de Global Climate Coalition hebben zich in de loop der jaren verder ontwikkeld. Na de totstandkoming van het VN-Klimaatverdrag in 1992 werden omvangrijke mediacampagnes opgetuigd om de wetenschappelijke onzekerheden te benadrukken en om de boodschap van de Global Climate Coalition te verkondigen dat klimaatbeleid de industrie zou verjagen en dat banen verloren zouden gaan.⁴¹ In 1993 besloot de Global Climate Coalition dat haar boodschap moest worden verkondigd door ingehuurde professionals, omdat zij een grotere geloofwaardigheid bij de media en het grote publiek hadden dan vertegenwoordigers van de industrie, zo was de gedachte.⁴² Het plan was om klimaatsceptici te betalen om toespraken te houden of opiniestukken

³³ Productie MD-418, p. 2, Productie MD-421, p. 1, Productie MD-543, p. 52.

³⁴ Dagvaarding, par. 356 t/m 362.

³⁵ Productie MD-543, p. 46.

³⁶ Productie MD-543, p. 46-47. Productie MD-560, p. 61-62.

³⁷ Productie MD-543, p. 57-58. Productie MD-560, p. 62-63.

³⁸ Productie MD-543, p. 52-53.

³⁹ Productie MD-543, p. 52. Zie ook Productie MD-559E, par. 36.

⁴⁰ Productie MD-543, p. 44, 48-50 en p. 53-55.

⁴¹ Productie MD-418, p. 4-5.

⁴² Ibid, p. 5-6.

te schrijven en om mediators te regelen zodat ze op lokale tv- en radiostations konden verschijnen.⁴³

38. Die strategie bleek succesvol. In 1995 schreef de PR-adviseur van de Global Climate Coalition, ook wel afgekort bekend als de GCC, en ik citeer: "*the GCC has successfully turned the tide on press coverage of global climate change science, effectively countering the eco-catastrophe message and asserting the lack of scientific consensus on global warming.*"⁴⁴
39. Dit in twijfel trekken van de opwarming van de aarde stond echter haaks op de best beschikbare klimaatwetenschap, en overigens ook haaks op de interne adviezen van de fossiele industrie zelf. In een intern memorandum schreef een adviseur in datzelfde jaar aan de Global Climate Coalition: "*The scientific basis for the Greenhouse Effect and the potential impact of human emissions of greenhouse gases such as CO2 on climate is well-established and cannot be denied.*"⁴⁵
40. Shell zelf had die conclusie nota bene al in 1988 getrokken in haar interne rapport met de titel "The Greenhouse Effect".⁴⁶ In dat interne rapport van 1988 waarschuwde Shell ook al voor de ernstige gevolgen die de opwarming zou hebben voor de leefomgeving van mensen, voor hun toekomstige levensstandaard en voedselvoorraden en wees Shell op de grote sociale, economische en politieke consequenties die dat in de toekomst zou kunnen hebben.⁴⁷
41. Ondanks deze vanaf ten minste 1988 al binnen Shell bekende klimaatwetenschappelijke bevindingen, heeft Shell zich nadien toch aangesloten bij de Global Climate Coalition. Pas in 1998 trok Shell zich terug. Dat is zes jaar na de totstandkoming van het VN-Klimaatverdrag en negen jaar na haar toetreding tot de Global Climate Coalition.
42. Maar de vele door de Global Climate Coalition ontwikkelde en geïmplementeerde strategieën voor klimaatobstructie, waren in 1998 al mainstream geworden. Dat is wat Shell mee gecreëerd heeft en wat tot de dag van vandaag gevolgen heeft. Al deze vormen van klimaatobstructie bestaan namelijk nog steeds in grote mate.⁴⁸
43. In het licht van al het voorgaande is het opvallend dat Shell in eerste aanleg zélf de terugtrekking uit de Global Climate Coalition aanvoert als bewijs van haar goede gedrag.⁴⁹ Dat is opvallend omdat deze samenwerking tussen Shell en andere grote industriële bedrijven door de oud vice-president van de VS, Al Gore, wordt beschreven als "*the moral equivalent of a war crime*".⁵⁰ Dat is nou niet bepaald iets om trots op te zijn. Als gezegd zijn de activiteiten van Shell en de andere oil majors uit die tijd ook onderwerp van vele rechtszaken in de Verenigde Staten.
44. Bovendien is Shell na haar terugtrekking uit de Global Climate Coalition ook gewoon lid gebleven van het American Petroleum Institute. Deze brancheorganisatie heeft vervolgens de campagne tegen klimaatregulering mede namens Shell voortgezet. Die activiteiten hebben er uiteindelijk aan

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Ibid, p. 7.

⁴⁵ Productie MD-172, p. 16.

⁴⁶ Dagvaarding par. 541-545. Vonnis, r.ov. 2.5.9.

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Productie MD-543, p. 53, Productie MD-418, p. 8, Productie MD-560, p. 62.

⁴⁹ Pleitaantekeningen Shell van 15 december 2020: feiten en vragen rechtbank, p. 29.

⁵⁰ Productie MD-435C, p. 8.

bijgedragen dat de VS zich in 2001 alsnog terugtrok uit het Kyoto Protocol.⁵¹ Het American Petroleum Institute werd in 2021 nog door een Exxon-lobbyist beschreven als “*the industry’s whipping boy*” to direct public and political criticism away from individual companies.”⁵² Tot op heden is het American Petroleum Institute de belangrijkste industriële organisatie waar Shell lid van is en waaraan Shell jaarlijks tenminste 10 miljoen US dollar doneert.⁵³

45. Shell heeft zich in 1998 dus weliswaar teruggetrokken uit de Global Climate Coalition, maar haar remmende invloed op klimaatactie is daarmee niet afgenomen. De strategie is simpelweg verschoven naar andere vormen van obstructie om het fossiele businessmodel te beschermen, zoals ook in de memorie van antwoord is toegelicht.⁵⁴ Onder de vele zogeheten ‘discourses of climate delay’ vallen volgens een wetenschappelijke publicatie onder meer het afschuiven van verantwoordelijkheid op de consument, het roepen dat actie geen zin heeft omdat andere bedrijven en landen nog onvoldoende actie ondernemen, het benadrukken van de noodzaak van perfecte regelgeving, het benadrukken van het belang van fossiele brandstoffen voor economische ontwikkeling en het positioneren van gas als een klimaatoplossing.⁵⁵
46. Ik breng hier in herinnering dat ik deze remmende invloed van Shell en haar belangenorganisaties bespreek, om duidelijk te maken dat die invloed op klimaatbeleid en de energietransitie groot is en dat dit de zorgplicht van Shell mee inkleurt. Uit de gegeven voorbeelden blijkt op welke wijze niet alleen overheidsbeleid, maar ook de marktvraag naar fossiele brandstoffen wordt beïnvloed. Ik zal dat nu aan de hand van een concreet voorbeeld verder toelichten.

Het wereldwijde draaiboek van de gasindustrie om fossiel gas als brandstof voor de toekomst vast te leggen

47. Dat brengt mij bij de opzienbarende stukken van de International Gas Union, de “IGU”. Die stukken – waarvan de meest recente stukken dateren uit 2021 – geven een treffende beschrijving van de uitgekende strategie waarmee de fossiele industrie ook vandaag de dag nog steeds politiek, publiek, media en relevante institutionele organisaties beïnvloedt. Dit met als doel om de wereld zo lang mogelijk te committeren aan een fossiel energiesysteem.
48. De International Gas Union, de IGU dus, is een wereldwijde belangenorganisatie voor de gasindustrie. Zij noemt zichzelf “*the Global Voice of Gas*” en vertegenwoordigt ongeveer 95% van de wereldwijde gasindustrie.⁵⁶ Uiteraard hoort ook Shell daarbij, als Premium Associate Member.⁵⁷ Dat is een exclusief lidmaatschap gereserveerd voor de belangrijkste gasbedrijven. Shell is bovendien vertegenwoordigd in de Executive Committee van IGU en bepaalt daarmee ook mede de koers van IGU.⁵⁸

⁵¹ Productie MD-560, p. 61-62 (voetnoot 92), waar een memorandum van de overheid wordt aangehaald waarin de effectiviteit van GCC’s lobby wordt bevestigd: “*POTUS rejected Kyoto, in part, based on input from you.*” Zie ook Productie MD-560, p. 64 t/m 67. Zie tevens Productie MD-559E, par. 36.

⁵² MvA, par. 752, met verwijzing naar Productie MD-437, p. 1-2.

⁵³ MvA, par. 751.

⁵⁴ MvA, hoofdstuk 6.3.3. Productie MD-382, p. 4 (Table 2).

⁵⁵ MvA, hoofdstuk 6.2.9. Productie MD-401, p. 1-2.

⁵⁶ Productie MD-539D, p. 4.

⁵⁷ Productie MD-539D, p. 7.

⁵⁸ Productie MD-539C, p. 1.

49. Shell is overigens niet alleen vertegenwoordigd in het bestuur van IGU. Zij heeft eveneens zitting in het bestuur van vele tientallen belangenorganisaties in de olie- en gasindustrie. Zo doneert Shell niet alleen jaarlijks ten minste 10 miljoen dollar aan het American Petroleum Institute, maar maakt zij ook deel uit van het bestuur van het American Petroleum Institute. Dat volgt uit onderstaand overzicht van Shell.⁵⁹ Uit dat overzicht blijkt dat Shell naast het American Petroleum Institute, onder meer ook in het bestuur zit van de US Chamber of Commerce, de International Association of Oil and Gas Producers, Offshore Energies UK en vele andere verenigingen die de belangen van de olie- en gasector vertegenwoordigen. Onderstaand overzicht is slechts de eerste pagina van het door Shell gegeven overzicht, maar het laat zien dat Shell via miljoenen donaties en bestuursfuncties ook invloed heeft op de koers van de belangenverenigingen waarvan zij deel uitmaakt. InfluenceMap, een belangrijke internationale lobbywaakhond, zegt daarover nog het volgende, en ik citeer: *“BP and Shell both maintain a vast network of highly oppositional industry associations, which have successfully weakened numerous climate policies globally, and continue to advocate for oil and gas build out. BP and Shell hold some of the highest number of industry association memberships.”*⁶⁰

Shell payments to industry associations in 2022 (Table 2)

Shell payments in 2022 (USD range)	Industry associations	Member of board or executive committee as of December 31, 2022	Shell entity that pays membership fee	
10 - <12.5M	American Petroleum Institute (API)	Board, executive committee	Shell USA, Inc.	
7.5 - <10M	-	-	-	
5 - <7.5M	-	-	-	
2.5 - <5M	-	-	-	
1 - <2.5M	American Chemistry Council (ACC)	Board, executive committee	Shell Chemical LP	
	European Chemical Industry Council (Cefic)	Board, executive committee	Shell Chemicals Europe B.V.	
	European Fuel Manufacturers Association (EFMA, formerly EPRA, which includes FuelsEurope and Concawe)	Board	Shell International Petroleum Company Limited	
	International Association of Oil and Gas Producers (IOGP)	Board	Shell International Exploration and Production B.V.	
	Offshore Energies UK (OEUK, formerly OGUK)	Board	Shell U.K. Limited	
	U.S. Chamber of Commerce (USCC)	Board	Shell USA, Inc.	
	Western States Petroleum Association (WSPA)	Board	Shell Oil Products Company LLC	
	500,000 - <1M	Australian Petroleum Production & Exploration Association (APPEA)	Board ^[22]	Shell Australia Pty Ltd
		Electric Power Supply Association (EPSA)	Board	Shell Energy North America (US), LP
		Ipieca	Executive committee	Shell Global Solutions International B.V.
	National Association of Manufacturers (NAM)	Board	Shell Oil Products Company LLC	
	Oil & Gas Climate Initiative (OGCI)	Executive committee	Shell Global Solutions International B.V.	
	Vereniging Energie voor Mobiliteit en Industrie (VEMÖBIN, formerly VNPI)	Board	Shell Nederland Verkoopmaatschappij B.V. and Shell Nederland Raffinaderij B.V.	

50. Overigens rapporteert Shell maar over 39 belangenverenigingen, en alleen over organisaties in Europa, Noord-Amerika en Australië. Over de activiteiten van en de invloed van Shell op de vele tientallen belangenverenigingen buiten deze westerse regio's, geeft Shell geen inzicht.⁶¹

⁵⁹ Productie S-166, p. 26. Zie ook p. 27.

⁶⁰ Productie MD-540A, p. 1. Zie ook p. 6 t/m 9.

⁶¹ Productie MD-573D, p. 3-4.

51. Nu er een beter beeld is gegeven van de invloed van Shell op belangenverenigingen, keer ik terug naar de International Gas Union, waar Shell als gezegd ook in de Executive Committee vertegenwoordigd is.
52. De gepubliceerde stukken van de International Gas Union, de IGU dus, geven een gedetailleerde beschrijving van de wijze waarop de gasindustrie een intensieve en gecoördineerde wereldwijde strategie voert, om de rol van aardgas te bestendigen als brandstof voor de toekomst. Ik wil bij die stukken van IGU wat uitgebreider stilstaan, omdat alleen dan een goed beeld kan worden verkregen van de vele manieren en wegen waarop Shell en de gasindustrie strategieën ontwikkelen om het publiek en de politiek te beïnvloeden. Het zal hierbij onder meer duidelijk worden, dat het ook door Shell gepromote idee van gas als een transitiebrandstof,⁶² niets anders is dan een binnen de gasindustrie gecoördineerde slogan om gas ook in de toekomst te kunnen blijven verkopen; nota bene om gas in de toekomst in een steeds toenemende mate te kunnen blijven verkopen. Het zal duidelijk worden dat het laatste waar Shell en de gasindustrie mee bezig zijn, het bijdragen aan het oplossen van het klimaatprobleem is. Dat gezegd hebbende, zal ik u nu laten zien hoe IGU vanaf de eerste conferentie onder het VN-Klimaatverdrag aan de slag is gegaan om te toekomst voor de gasindustrie veilig te stellen.
53. Uit de stukken van IGU blijkt hoe IGU vanaf de allereerste klimaatconferentie van 1995 aanwezig is geweest, en hoe zij in de loop der jaren steeds nadrukkelijker haar stempel heeft willen drukken op die jaarlijkse klimaatconferenties.⁶³
54. Tijdens de klimaatconferentie van 2009 in Kopenhagen, zou worden onderhandeld over een verlenging van het Kyoto Protocol. Gelet op de belangen die daar op het spel zouden staan besloot IGU een nieuw evenement te lanceren onder de naam *“The role of natural gas in a sustainable energy future”*, met als doel de landendelegatie, ambtenaren, NGOs, de pers en de industrie te informeren over de vermeende voordelen van aardgas.⁶⁴
55. Zoals uit de stukken van IGU blijkt, realiseerde de gasindustrie zich destijds maar al te goed dat aardgas niet zomaar een integraal onderdeel van het energiesysteem van de toekomst zou worden. Als gevolg van de toenemende zorgen over klimaatverandering, toenemende druk van milieuorganisaties en de toenemende politieke aandacht voor klimaatmaatregelen, wist IGU dat een effectieve en consistente communicatiestrategie noodzakelijk was om beleidsmakers ervan te overtuigen dat aardgas onderdeel moest worden van de oplossing.⁶⁵
56. Vanaf 2010 besloot IGU haar aandacht daarnaast ook te richten op andere institutionele stakeholders en op het publiek.⁶⁶ Daartoe riep zij het *“gas advocacy initiative”* in het leven.⁶⁷ IGU

⁶² Zie ook: MvA, par. 581, met verwijzing naar Productie MD-276, UNEP et al., Production Gap Report 2019, p.18, Box 2.2. (Gas as transition fuel?). MvA, par. 591 t/m 599. Zie ook eerste aanleg, Pleitnotitie 7 van Milieudefensie c.s., randnummer 55 e.v. en Pleitnotitie 9 van Milieudefensie c.s., randnummer 12 e.v. Zie tevens Productie MD-538, p. 582 (abstract) en p. 585 (outlook).

⁶³ Productie MD-539D, p. 120 t/m 126.

⁶⁴ Productie MD-539D, p. 122 en 123.

⁶⁵ Productie MD-539D, p. 77-78.

⁶⁶ Productie MD-539D, p. 11 en p. 138.

⁶⁷ Productie MD-539D, p. 77-78.

zou daartoe intensief contact zoeken met internationale organisaties zoals het Internationaal Energie Agentschap, de G20 en de Wereldbank. Om IGU te citeren:

*“Collaboration and relationship building with these organizations is critically important, as they can be influential in the fuel choice that countries make”.*⁶⁸

57. IGU begon in die tijd ook met het verspreiden van rapporten en creëerde een *gas advocacy toolkit*. Daarmee zou zij haar leden nog beter in staat stellen om effectiever te communiceren over het belang van aardgas. Ook werden volledige presentaties beschikbaar gesteld die haar leden konden gebruiken.⁶⁹

58. Ook lanceerde IGU in 2011 een nieuw initiatief met zes Europese gasorganisaties onder de naam GasNaturally. GasNaturally was specifiek bedoeld om Europese beleidsmakers te beïnvloeden. Wederom in de woorden van IGU:

*“GasNaturally [...] targeted the European Commission and Parliament with the aim of ensuring that natural gas was well represented in discussions of the future energy mix in Europe.”*⁷⁰

59. In eerste aanleg is reeds toegelicht dat Shell en de belangenorganisaties waar zij deel van uitmaakt zich rond die tijd hebben verzet tegen bindende Europese doelstellingen voor energie-efficiëntie en hernieuwbare energie.⁷¹ Recent onderzoek laat ook zien dat belangenorganisaties waar Shell deel van uitmaakt zich al sinds de jaren '60 verzetten tegen de steun voor hernieuwbare energie.⁷²

60. Met het *“gas advocacy initiative”* goed en wel in de stijgers, richtte IGU zich vervolgens op de ontwikkeling van een mondiale visie voor aardgas. Het doel was om de rol van aardgas te bevestigen en de vraag naar gas in zoveel mogelijk sectoren actief te creëren, zo valt te lezen in de stukken:

*“The goal was to reaffirm and consolidate the role of natural gas – at times mistakenly perceived as a “transitional fuel” - as an integral part of the global energy system for the long term, and to build confidence in the future demand for gas across a variety of sectors.”*⁷³

61. Ter achtergrond is het goed te verduidelijken dat het actief aanjagen van de vraag naar aardgas ook in 2011 al op gespannen voet stond met de klimaataanpak. In 2011 publiceerde het IEA al een scenario waarin het IEA aangaf: *“a golden age of gas does not mean a golden age of emissions reductions.”*⁷⁴ Dat scenario met veel gasgebruik zou volgens het IEA zelfs leiden tot 3,5°C opwarming.

62. Met toenemende aandacht voor klimaatverandering sinds de totstandkoming van het Parijs Akkoord, neemt eveneens de beïnvloeding van IGU verder toe. De Executive Committee van IGU, waarin Shell vertegenwoordigd is, stelt in 2021 vast dat het actieve debat over klimaatverandering

⁶⁸ Productie MD-539A, p. 29, met verwijzing naar een verslag van IGU uit 2020 (Document H, extract 1 op p. 72 t/m 75). Zie ook Productie MD-539D, p. 11.

⁶⁹ Productie MD-539D, p. 138.

⁷⁰ Ibid.

⁷¹ Dagvaarding, par. 594 t/m 599 met verwijzing naar producties MD-189 (p. 23 t/m 25), MD-204 t/m MD-209.

⁷² Zie <https://www.theguardian.com/environment/2024/mar/08/oil-industry-has-sought-to-block-state-backing-for-green-tech-since-1960s>.

⁷³ Productie MD-539D, p. 139.

⁷⁴ Productie S-20, p. 24 met verwijzing naar de analyse uit 2011.

wel eens een existentiële bedreiging kan zijn voor de mondiale aardgasindustrie. Die bedreiging mag niet worden genegeerd: er moet een positieve boodschap worden gevonden om de rol van gas te verdedigen én te vergroten in de wereldwijde energiedynamiek, aldus de Executive Committee van IGU en ik citeer:⁷⁵

*“This debate could be potentially existential for the global natural gas value chain. Potential regulatory changes combined with a restriction of liquidity to the sector could have highly damaging effects to the industry. It is not in the IGU's interest to ignore the issue, but to find a positive message to defend and enhance the role of gas in the global energy dynamic.”*⁷⁶

63. Voor die positieve boodschap rondom gas moeten volgens IGU de werkzaamheden op het gebied van *“communication, outreach and advocacy”* worden geïntensiveerd. Die werkzaamheden moeten de rol van gas beschermen en versterken voor de komende decennia.⁷⁷
64. In de bijbehorende powerpoint uit 2021 valt daarover onder meer het volgende te lezen:⁷⁸
- (i) Op het gebied van communicatie geldt dat belangrijke media en influencers een positief sentiment moeten hebben ten opzichte van gas;
 - (ii) de maatschappelijke acceptatie van aardgas moet worden vergroot en afgezet tegen andere fossiele brandstoffen;
 - (iii) Op het gebied van lobby geldt dat beleidsmakers positief moeten worden beïnvloed om de rol van gas in investerings- en reguleringsbeslissingen aan te moedigen;
 - (iv) Op het gebied van PR (outreach) geldt dat de geloofwaardigheid en het leiderschap van IGU moet worden vergroot binnen invloedrijke organisaties, om zo het debat over energie vorm te geven.
65. Een volgend document bevat een *“Updated Communications, Outreach and Advocacy Plan”*.⁷⁹ Dat is een wereldwijd draaiboek van IGU met een gedetailleerd actieplan om de rol van aardgas zo groot mogelijk te maken. Dat plan bevat voor elke regio ter wereld een aparte communicatiestrategie en een apart narratief.⁸⁰
66. In Europa lijkt de focus te liggen op de "vergroening van gas", waarin aardgas wordt gepresenteerd als onderdeel van een bredere categorie 'gassen', zoals biogas, biomethaan en waterstof geproduceerd met aardgas.⁸¹ Voor Afrika, delen van Azië en Midden- en Zuid-Amerika richten de voorgestelde communicatiestrategieën van IGU zich op het gebruik van de Duurzame Ontwikkelingsdoelen met de nadruk op energiearmoede en schone lucht.⁸²
67. Een lange lijst met key targets uit 2021, waaronder media en internationale instituten, toont welke organisaties IGU meent te moeten beïnvloeden om de rol van aardgas voor de toekomst zeker te

⁷⁵ Productie MD-539A, p. 12 en 13, alsmede p. 41 (Document B, extract 1) en p. 43.

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ Ibid.

⁷⁸ Productie MD-539A, p. 8, 9, 12 en 34, alsmede p. 39 (Document A, extract 1).

⁷⁹ Productie MD-539A, p. 10, 13, 16, 20 en p. 49 t/m 62 (Document E, extract 1 t/m 5).

⁸⁰ Productie MD-539A, p. 5.

⁸¹ Productie MD-539A, p. 15 t/m 18, alsmede p. 47 (Document D, extract 1).

⁸² Productie MD-539A, p. 10, 13, 16, 20 en p. 49 t/m 62 (Document E, extract 1 t/m 5).

stellen. Als belangrijke media outlets worden bijvoorbeeld genoemd de Financial Times, de Economist, Bloomberg, Wall Street Journal en de New York Times.⁸³

68. De lobby richt zich verder onder meer op de grote ontwikkelingsbanken van Azië, Afrika en het Midden Oosten, alsmede de Wereldbank. Andere door IGU genoemde targets zijn het Internationaal Energie Agentschap, OPEC, de Conference of the Parties van de VN, de Europese Commissie, de US Department of Energy, de OECD en de National Energy Administration van China.⁸⁴
69. Verder wordt het behouden en opbouwen van samenwerkingsverbanden met “*top-tier think tanks and consultancies*” als belangrijke prioriteit aangeduid.⁸⁵
70. In het IGU draaiboek uit 2021 komt ook het thema energiezekerheid veelvuldig terug. Het is voor de gasindustrie duidelijk dat het van belang is om richting publiek en politiek te benadrukken dat meer gas zorgt voor meer energiezekerheid en meer leveringszekerheid. Zo bevatten de talking points verwijzingen naar het belang van Russisch gas. Ook het belang van Russisch gas voor Europese energiezekerheid wordt als talking point benadrukt.⁸⁶ Dat belang van Russisch gas is overigens ook steeds door Shell benadrukt, onder meer in het kader van het Nord Stream 2 project, waarvan Shell deel uitmaakt.⁸⁷
71. De IGU-documenten tonen echter ook dat de gasindustrie was voorbereid op geopolitieke aardverschuivingen die van belang zouden kunnen zijn voor de positie en toekomst van aardgas. Uit haar presentatie uit 2021 valt op te maken dat IGU tussen 2022 en 2025 een “*Black swan event*” verwachtte die de wereldwijde politieke agenda op zijn kop zou zetten.⁸⁸
72. De term “*Black swan event*” vindt haar oorsprong in de literatuur en wordt beschreven als een onvoorspelbare gebeurtenis die catastrofale gevolgen heeft. Men denkt hierbij natuurlijk meteen aan de invasie van Rusland in Oekraïne in 2022, die binnen een jaar na het opstellen van dit IGU-document plaatsvond. Hiermee wordt uiteraard niet gesuggereerd dat IGU deze Russische invasie had voorzien, maar wel dat zij zich met haar tactieken en strategieën heeft voorbereid om zo goed mogelijk te reageren op een dergelijke grote crisis, en om daarvan zoveel mogelijk profijt te kunnen halen voor de verdere promotie van aardgas.
73. Dat wordt ook bevestigd door de analyse van InfluenceMap, die toont dat de gasindustrie na het uitbreken van de oorlog in Oekraïne, vrijwel onmiddellijk is overgestapt van het promoten van Russisch gas voor energiezekerheid, naar het promoten van LNG voor energiezekerheid en het promoten van de noodzaak om de LNG-capaciteit te vergroten.⁸⁹ Dit alles uiteraard ter opschaling van de mondiale gasverkoop.
74. Een ander nieuw promotie narratief van de olie- en gasindustrie is het centraal stellen van nationale olie- en gaswinning in het beweerde belang van energiezekerheid. Milieudefensie c.s.

⁸³ Productie MD-539A, p. 10, alsmede p. 62 (Document E, extract 5).

⁸⁴ Productie MD-539A, p. 10, alsmede p. 62 (Document E, extract 5).

⁸⁵ Productie MD-539A, p. 10, alsmede p. 65 (Document E, extract 8).

⁸⁶ Productie MD-539A, p. 10, alsmede p. 54-55 (Document E, extract 1).

⁸⁷ Productie MD-548, p. 1-2.

⁸⁸ Productie MD-539A, p. 23 en p. 40 (Document A, Extract 2).

⁸⁹ Productie MD-539A, p. 3, p. 23.

heeft daar in haar memorie van antwoord ook al op gewezen.⁹⁰ Over de nonsens van deze verwoede pogingen van de fossiele industrie om hun producten in elke crisissituatie weer centraal te stellen als oplossing voor alle problemen, komen we op pleitdag 3 nog te spreken.

75. InfluenceMap concludeert dat de olie- en gasindustrie door het vooraf ontwikkelen van deze narratieven en communicatiestrategieën waarschijnlijk in staat is geweest om met wereldwijd consistente berichtgeving zeer snel in te spelen op de gascrisis, in een kritieke tijd waarin beleidsmakers nog aan het uitzoeken waren hoe daarop te reageren.⁹¹
76. De documenten van IGU geven unieke inzichten in de wijze waarop de gasindustrie probeert haar belangen te verdedigen en te versterken tegen de toenemende bezorgdheid over klimaatverandering en de energietransitie van het publiek, de politiek en internationale instellingen. Het geeft blijk van een zeer omvangrijke en gecoördineerde strategie waarmee de commerciële belangen van IGU's achterban moeten worden beschermd. In die strategie wordt klimaatverandering niet zozeer gezien als existentieel probleem voor de mensheid, maar vooral als existentieel probleem voor de gasindustrie.
77. Daarbij mag niet worden vergeten dat IGU slechts één van de honderden organisaties is waar Shell en haar branchegenoten in participeren.⁹²
78. De door mij gegeven inzichten over de Global Climate Coalition en de International Gas Union geven een beeld van de omvang en de intensiteit waarmee dit soort organisaties invloed uitoefenen op het publieke en politieke discours over klimaatverandering, maar het is slechts het topje van de ijsberg.
79. Shell rapporteert sinds een aantal jaren over een kleine selectie van de honderden organisaties waar zij deel van uitmaakt. Het gaat als gezegd om 39 organisaties. De International Gas Union is een van die organisaties, evenals het al eerder genoemde American Petroleum Institute, de US Chamber of Commerce, de International Association of Oil and Gas Producers en Offshore Energies UK. Daarnaast gaat het onder meer om de National Association of Manufacturers, Eurogas, de Vereniging Nederlandse Petroleum Industrie (inmiddels VEMOBIN), de Australian Petroleum Production & Exploration Association, de Western States Petroleum Association, de European Fuel Manufacturers Association, de Texas Oil and Gas Association, de Canadian Association of Petroleum Producers en nog vele anderen. Deze lange lijst aan organisaties die de belangen van de olie- en gasindustrie dienen, zijn volgens Shell's eigen opgave invloedrijk op het gebied van klimaatbeleid en de energietransitie.⁹³ Die invloed wordt uiteraard niet gebruikt om de olie- en gasbusiness in lijn met de wetenschap te laten krimpen. Integendeel. In de woorden van Shell vindt de lobby plaats *“to advance business objectives, enhance the reputation of Shell, affect public policy, and minimize government risks to our businesses.”*⁹⁴
80. In haar rapportage over deze organisaties, geeft Shell overigens niet of nauwelijks inzicht in de feitelijke activiteiten van deze organisaties. Dat is vreemd want Shell zou daar als geen ander van

⁹⁰ Memorie van antwoord, par. 742-743, verwijzend naar Producties MD-426A, p. 1 t/m 4 en MD-426B, p. 1-2.

⁹¹ Productie MD-539A, p. 23.

⁹² Productie MD-433, p. 10.

⁹³ Productie MD-433, p. 10. Zie ook Productie S-166 (Shell's meest recente rapport), p. 28.

⁹⁴ Memorie van Antwoord Milieudefensie c.s., par. 746 met verwijzing naar Productie MD-428.

op de hoogte moeten zijn, temeer omdat zij als gezegd zelf ook vaak in het bestuur zit van deze organisaties.⁹⁵

81. Bovendien is duidelijk dat de rapportage is beperkt tot haar activiteiten in met name Noord-Amerika, Europa en Australië. Over andere regio's in de wereld wordt in het geheel niet gerapporteerd. Het Australasian Centre for Corporate Responsibility heeft daar recent onderzoek naar gedaan. Dat onderzoeksrapport, dat als productie is overgelegd, identificeert, naast de 101 organisaties waarvan al bekend was dat Shell erbij betrokken is, nog 80 belangenorganisaties waar in het geheel geen informatie over wordt gegeven door Shell.⁹⁶ De helft van de organisaties zit in opkomende markten en in maar liefst 53 organisaties heeft Shell een bestuursfunctie of andere belangrijke rol.⁹⁷ Het Australasian Centre for Corporate Responsibility brengt in kaart hoe Shell vandaag de dag op basis van haar eigen LNG Outlook een groeistrategie voor LNG nastreeft die zelfs de hoogste vraagscenario's van het IEA overschrijdt.⁹⁸ De lobbyactiviteiten zijn erop gericht om te zorgen dat die door Shell zelf voorspelde groeiende vraag naar LNG zich ook daadwerkelijk verwezenlijkt. Het onderzoeksrapport geeft daar ook concrete voorbeelden van.⁹⁹
82. Het rapport laat Shell's rol zien in invloedrijke belangenorganisaties in India, de Filipijnen, Vietnam, China, Mexico en Zuid-Afrika.¹⁰⁰ Naast deze lobby om de vraag naar LNG op te voeren, geeft het rapport ook voorbeelden van de lobby voor de uitbreiding van fossiele projecten en infrastructuur in Maleisië, Kazachstan, Nigeria, Tanzania, Brazilië, Trinidad en Tobago, Namibië en Colombia.¹⁰¹ Een goed voorbeeld waar ik persoonlijk door van mijn stoel viel is het feit dat Shell en de Malaysian Gas Association – die Shell zelf heeft helpen oprichten – anno vandaag in Maleisië nog gewoon gas promoot met slogans als *“natural gas is the cleanest-burning hydrocarbon, thus is good for the environment”*, en de slogan *“there would be enough recoverable gas resources to last around 230 years.”*¹⁰² Nota bene is diezelfde uitspraak in Nederland 12 jaar geleden al door de Reclame Code Commissie misleidend bevonden. De Commissie overwoog toen dat Shell ten onrechte op geruststellende wijze had gesuggereerd dat er voor de komende 250 jaar voldoende aardgas beschikbaar is, terwijl in dezelfde uiting wordt gesproken over *“schonere energie”*.¹⁰³ Met andere woorden: de consument wordt op het verkeerde been gezet omdat gas wordt gepresenteerd als klimaatoplossing. Alsof gas nog probleemloos meer dan 200 jaar kan worden gebruikt. Dit alles weerhoudt Shell er dus niet van om dit soort misleidende narratieven buiten Nederland gewoon te blijven gebruiken.
83. Het toont nogmaals dat Shell direct en indirect via belangenorganisaties blijft lobbyen voor een groeiende vraag en een groeiend aanbod van fossiele brandstoffen, in strijd met ieder geloofwaardig klimaatscenario. Shell presenteert zich maar wat graag als onderdeel van de oplossing, en zij is daar erg goed in. Het is ook aantrekkelijk om dat te geloven. Maar het strookt niet met de feiten. Feit is dat haar activiteiten en investeringen haaks staan op de mondiale klimaatdoelstelling.

⁹⁵ Zie bijvoorbeeld Productie MD-433, p. 9.

⁹⁶ Productie MD-573D, p. 7 en p. 35-37 voor de lijst van organisaties.

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ Productie MD-573D, p. 11 en p. 12 t/m 16.

⁹⁹ Productie MD-573D, p. 16-21.

¹⁰⁰ Ibid.

¹⁰¹ Productie MD-573D, p. 24 t/m 28.

¹⁰² Productie MD-573D, p. 24.

¹⁰³ Memorie van Antwoord Milieudefensie c.s., par. 735 en Productie MD-197, p. 6.

84. Daar waar gas volgens het IEA in de duurzame energietransitie slechts een beperkte en ondersteunende rol heeft, een rol die volgens het IEA bovendien met de jaren steeds verder moet afnemen,¹⁰⁴ blijft Shell inzetten op een sterk groeiende gasmarkt. Dat heeft niets te maken met de beperkte en steeds verder afnemende rol van gas op weg naar een duurzame energievoorziening. Dat gas daarom geen transitiebrandstof is, is in deze procedure ook al toegelicht.¹⁰⁵ Shell's narratief over gas als transitiebrandstof rechtvaardigt dus niet de omvangrijke investeringen en groei van gas waar Shell op inzet.
85. Als gezegd, Shell zet in op een fossiele toekomst. De beperkt toegenomen investeringen in een aantal duurzame projecten en bedrijven – vaak projecten in Nederland of elders in Europa waar Shell onder een vergrootglas ligt – veranderen daar niks aan.

Afronding

86. Ik kom tot een afronding.
87. Op 30 november 2023 – de eerste dag van COP28 in Dubai – deden zes VN-experts op het gebied van mensenrechten een dringende oproep voor de snelle uitfasering van alle fossiele brandstoffen. De experts wijzen in het bijzonder op de noodzaak om belangrijke drempels voor adequate klimaatactie weg te nemen. Die drempels bevinden zich volgens hen vooral in het domein van de fossiele industrie. Onder meer de disproportionele politieke invloed van de fossiele industrie en haar commerciële en gevestigde belangen staan in de weg aan het behalen van de wereldwijde klimaatdoelen, aldus deze VN-experts.¹⁰⁶
88. Ook de Special Rapporteur voor mensenrechten en milieu is die mening toegedaan en verwoordt dat als volgt in een recent nieuw rapport:
- “For decades, large businesses have undermined the procedural elements of the right to a healthy environment, through greenwashing, deceit, denial, fraud, sabotaging science, aggressive lobbying, massive political donations, corruption, manipulating public opinion, revolving-door hiring practices, regulatory capture and other strategies that exploit their disproportionate economic, social and political power.”¹⁰⁷*
89. Ten aanzien van de fossiele industrie voegt hij daar aan toe: *“the fossil fuel industry denied the existence of climate change, knowingly misled the public about climate science, and continues to spread misinformation about the challenges of powering the world with renewables.”¹⁰⁸*

¹⁰⁴ Productie MD-525, p. 198, waaruit blijkt dat de CO₂-emissies uit gas tussen 2022 en 2035 met maar liefst met 55,6% afnemen (van 7499 Mt in 2022 naar 3327 in 2035). Zie ook MD-528, p. 46-47 over de afnemende rol van en overinvesteringen in LNG.

¹⁰⁵ Zie ook: MvA, par. 581, met verwijzing naar Productie MD-276, UNEP et al., Production Gap Report 2019, p.18, Box 2.2. (Gas as transition fuel?). MvA, par. 591 t/m 599. Zie ook eerste aanleg, Pleitnotitie 7 van Milieudefensie c.s., randnummer 55 e.v. en Pleitnotitie 9 van Milieudefensie c.s., randnummer 12 e.v. Zie tevens Productie MD-538, p. 582 (abstract) en p. 585 (outlook).

¹⁰⁶ Productie MD-486, p. 2 en 3.

¹⁰⁷ Productie MD-579G, p. 8, par. 27.

¹⁰⁸ Productie MD-579G, p. 8, par. 28.

90. Met dit pleidooi heeft Milieudefensie c.s. de juistheid van de analyse van deze VN-experts nader onderbouwd. Op die manier hebben wij uw Hof nader inzicht willen geven in de brede consensus over de grote invloed die de fossiele industrie, inclusief Shell, al decennialang heeft op de klimaataanpak, de energietransitie en de vraag naar olie- en gasproducten.
91. Zonder te overdrijven kan op basis daarvan worden vastgesteld dat vrijwel elke politicus, elke organisatie en elk medium met enige relevante invloed op het gebied van klimaat en energie direct of indirect met Shell te maken krijgt. Zij krijgen allemaal min of meer dezelfde goed voorbereide verhalen van Shell en de fossiele sector te horen.
92. Het zijn dezelfde verhalen die uw Hof in deze procedure ook te horen krijgt. Het zijn verhalen die binnen de olie- en gasector op elkaar zijn afgestemd, en die door de hele industrie gevolgd en nagezegd worden. Als zovelen precies hetzelfde zeggen moeten die verhalen wel waar zijn, zo zal de gemiddelde politicus, burger of organisatie al snel denken. Het zijn bovendien verhalen die op het eerste oog aannemelijk lijken. Het is pas bij betere bestudering dat de onjuistheid ervan goed gemotiveerd zichtbaar kan worden gemaakt. Maar veel mensen en organisaties hebben de tijd en de mankracht niet om via gedegen onderzoek te scheiden wat waar is en wat onwaar is. Dat weten deze bedrijven en hun belangenverenigingen heel goed en daar maken ze ook dankbaar gebruik van.
93. Het feit dat de fossiele bedrijven zoals Shell met al hun macht, invloed en geld, zo goed in staat zijn gebleken om belangrijke narratieven in de wereld te laten landen; narratieven die door vele politici, burgers en organisaties worden nagezegd; narratieven die onderdeel zijn geworden van ons gezamenlijk denken en doen; dat alles is ook een onderdeel van de eerder besproken governance gap.
94. Deze publieke beïnvloeding door Shell en andere olie- en gasbedrijven is net zo goed een onderdeel van de governance gap als het feit dat nationale staten geen grip kunnen krijgen op internationale ondernemingen, of als het feit dat er geen mondiale wetgever is die internationale ondernemingen kan reguleren. Op Europees niveau werd dat ook nog eens pijnlijk duidelijk toen diverse lidstaten zich na een intensieve lobby van het bedrijfsleven tegen de Corporate Sustainability Due Diligence Directive keerden. De verantwoordelijk rapporteur was terecht woedend over die lobby, en ik citeer haar: *“We had a deal. But business lobbies would not give up and here we are, these leaders have now become convinced that accountability is a burden and human rights are a nice to have. [...] The cynicism of today’s developments, the shamelessness, the outrageous injustice of big business lobbies who tell their political leaders what to do instead of the other way around.”*¹⁰⁹ Het is het zoveelste voorbeeld van de remmende invloed van de industrie.
95. Het bestaan van de governance gap in al zijn facetten en het bestaan van de carbon lock-in in al zijn facetten, zijn slechts twee van de redenen waarom op Shell een grote individuele zorgplicht rust en waarom het door de rechtbank gewezen vonnis een juiste invulling is van die zorgplicht.
96. Op de juistheid van die door de rechtbank gegeven invulling van de zorgplicht van Shell - inhoudende een door Shell in 2030 te behalen 45% emissiereductie voor haar scope 1, 2 en 3 emissies ten opzichte van haar emissies in 2019 - zal Milieudefensie c.s. uitgebreid terugkomen op pleitdag 3, waar wij zeer naar uitkijken.

¹⁰⁹ Productie MD-579H, p. 1.

97. Voor nu zouden wij namens Milieudefensie c.s. willen volstaan met de herhaling van de woorden van Cees van Dam in zijn handboek aansprakelijkheidsrecht: Het lijdt weinig twijfel dat op Shell een zorgplicht rust om CO₂-uitstoot te verminderen.

98. Dank voor uw aandacht.